

Ο ρόλος του υποστηρικτικού προσωπικού των ΑΕΙ και η «ωρολογιακή βόμβα» των διαθεσιμοτήτων

Δ. Δαμίγος, Επίκ. Καθηγητής ΕΜΠ

Τις τελευταίες μέρες, με αφορμή τις ανακοινώσεις για το νέο «κύμα» διαθεσιμότητας που αφορά, σύμφωνα με τα δημοσιεύματα, 1.765 υπαλλήλους (κυρίως ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου) των Πανεπιστημίων και ΤΕΙ, αναζωπυρώθηκε μια - υφέρπουσα - συζήτηση αναφορικά με την αναγκαιότητα και το πλήθος του υποστηρικτικού προσωπικού¹ των ΑΕΙ. Όχι τυχαία, η συζήτηση αυτή πηγάζει βασικά από κυβερνητικούς κύκλους και, σε ορισμένες περιπτώσεις, βρίσκει ένθερμους υποστηρικτές κι εντός των ΑΕΙ, κυρίως από μέλη ΔΕΠ. Μάλιστα, το Υπουργείο σε πρόσφατο έγγραφό του (το υπ' αριθμ. 113287/14-8-2013/ΙΒ) επικαλείται κάποια αόριστα ποσοτικά και ποιοτικά κριτήρια και κάποιους ποσοτικούς και ποιοτικούς δείκτες (μία Διεύθυνση Διοικητικών Υπηρεσιών ανά Σχολή, η οποία θα στελεχώνεται με 12 εργαζόμενους). Από τα δεδομένα αυτά και διάφορες «διαρροές», η εικόνα που διαμορφώνεται είναι τουλάχιστον εφιαλτική: μεταξύ 30% και 70% του υπηρετούντος προσωπικού φέρεται να οδηγείται σε διαθεσιμότητα και από εκεί στον προθάλαμο της απόλυσης!

Αν μπορέσει κάποιος να προσπεράσει την ανθρώπινη διάσταση αυτής της τραγωδίας (πράγμα ομολογουμένως δύσκολο, καθώς με τους ανθρώπους αυτούς έχουμε πολυετείς κοινές διαδρομές και αγωνίες μέσα στο Ίδρυμα) και τις πολιτικές πτυχές του προβλήματος υιοθετώντας το πλέον κοινότοπο «επιχείρημα» που δημιουργεί ο κοινωνικός αυτοματισμός («ξέρετε πόσο άνθρωποι έχουν χάσει τη δουλειά τους στον ιδιωτικό τομέα;»), τότε μια «τεχνοκρατική» προσέγγιση θα πρέπει να δώσει απάντηση σε δύο βασικά ερωτήματα, αξιοποιώντας και τη διεθνή εμπειρία:

(α) Ποια είναι η σημασία του υποστηρικτικού προσωπικού στη διοικητική, εκπαιδευτική και ερευνητική λειτουργία ενός ΑΕΙ;

(β) Ποιος αριθμός υποστηρικτικού προσωπικού θεωρείται επαρκής;

Ως προς το πρώτο ερώτημα, η απάντηση για τη συντριπτική πλειοψηφία του διδακτικού προσωπικού, τουλάχιστον στο ΕΜΠ, ευελπιστώ ότι θα ήταν προφανής: δεν μπορεί να υπάρξει ΑΕΙ χωρίς το υποστηρικτικό του προσωπικό. Πολύ δε περισσότερο, από τη στιγμή που η ζοφερή πραγματικότητα έχει οδηγήσει το ΕΜΠ και άλλα ελληνικά ΑΕΙ, σε μια πολύπλευρη αξιοποίηση του προσωπικού αυτού όχι μόνο στη διοικητική αλλά και στην εκπαιδευτική (π.χ. επιτηρήσεις, βοήθεια σε εργαστηριακά μαθήματα, κλπ.) και στην ερευνητική διαδικασία (όπως εύκολα αποδεικνύεται όχι μόνο από τα τυπικά υψηλά προσόντα του προσωπικού αλλά και από τα βιογραφικά τους, π.χ. συμμετοχή σε επιστημονικές εργασίες). Τα σημεία αυτά, άλλωστε, επισημαίνονται και στην από 25/8/2013 απόφαση της Συγκλήτου του ΕΜΠ.

Η αναγνώριση της βαρύτητας του ρόλου του υποστηρικτικού προσωπικού, έστω και σε αμιγώς διοικητικές και τεχνικές θέσεις, επισημαίνεται όμως και στη διεθνή βιβλιογραφία και πρακτική. Για παράδειγμα, στην Έκθεση Higher Education Management Review² (Graham, 2009³), αναφέρεται χαρακτηριστικά: “... the key resource for universities is their academic and general staff⁴...”, συνεχίζοντας “...general staff not only support and facilitate teaching and research, but also contribute significantly to the effectiveness of universities by providing expertise and skills in management, policy

¹ Στο παρόν κείμενο χρησιμοποιείται ο όρος «υποστηρικτικό προσωπικό», συμπεριλαμβάνοντας διοικητικό και τεχνικό προσωπικό, στο οποίο, επισήμως, δεν ανατίθενται διδακτικά καθήκοντα, για λόγους συγκρισιμότητας με τα διεθνή στατιστικά στοιχεία.

² Hoare, D. (Chair) (1995). Higher education management review. Canberra: AGPS.

³ Graham, C. (2009). Investing in early career general staff, Journal of Higher Education Policy and Management, 31(2), pp.175-183.

⁴ Διεθνώς, τα τελευταία χρόνια υπάρχει μια συστηματική προσπάθεια απαλοιφής του όρου “non-academic staff”, καθώς θεωρείται υποτιμητικός και χρησιμοποιούνται οι όροι “general staff” ή “professional staff” (βλ. για παράδειγμα: Sebalj, D., Holbrook, A. & Bourke, S. (2012). The rise of ‘professional staff’ and demise of the ‘non-academic’: a study of university staffing nomenclature preferences, Journal of Higher Education Policy and Management, 34(5), pp. 463-472).

development, student administration, curriculum development, budget administration, infrastructure and marketing...". Ο Middleton (2006)⁵ περιγράφει τα αποτελέσματα μιας έρευνας που πραγματοποιήθηκε από το Υπουργείο Παιδείας της Νέας Ζηλανδίας⁶, συνθέτοντας αποτελέσματα από 146 μελέτες αναφορικά με τις επιπτώσεις των υποστηρικτικών υπηρεσιών και των ακαδημαϊκών προγραμμάτων στις επιδόσεις των προπτυχιακών φοιτητών. Το κεντρικό συμπέρασμα ήταν ότι η συμβολή του υποστηρικτικού προσωπικού είναι κομβικής σημασίας στην επίτευξη των ακαδημαϊκών αποτελεσμάτων, αναφέροντας επί λέξει: "...the contribution of nonteaching staff is also central to those outcomes. In other words, while excellent teaching is necessary to achieve positive academic outcomes in a tertiary institution, it is in itself not sufficient...". Επίσης, η Graham (2012)⁷ αναδεικνύει, χρησιμοποιώντας ως περίπτωση μελέτης το University of Technology Sydney (UTS), τη συμβολή του υποστηρικτικού προσωπικού στην επίτευξη υψηλών ακαδημαϊκών επιδόσεων επισημαίνοντας την αλλαγή της «ταυτότητάς» του μέσα σε ένα ταχέως εξελισσόμενο ακαδημαϊκό και τεχνολογικό περιβάλλον, επισημαίνοντας και τα ευρήματα του Bassnett (2005)⁸: "... (professional staff) are having to take on all kinds of tasks that would once have been done by academics...". Αντίστοιχα αποτελέσματα καταγράφονται σε μια σειρά άλλων επιστημονικών ερευνών (π.χ. Welsh & Metcalf, 2003⁹, Szekeres, 2004¹⁰, Whitchurch, 2008¹¹, Graham, 2010¹², κ.ά.).

Η σημασία και η βαρύτητα του υποστηρικτικού προσωπικού στο ρόλο που επιτελούν τα ΑΕΙ δεν απαντά ωστόσο στις θέσεις του Υπουργείου Παιδείας για πλεονάζον προσωπικό 1700 και πλέον εργαζομένων, με βάση «...ποιοτικούς και ποσοτικούς δείκτες σύμφωνα με τη διεθνή πρακτική...»¹³. Μολονότι οι ποσοτικοί δείκτες δεν μπορούν να συλλάβουν και να απεικονίσουν τις ιδιαιτερότητες της εκπαιδευτικής διαδικασίας (π.χ. την ανάγκη υποστήριξης εργαστηριακών μαθημάτων), ακολούθως χρησιμοποιείται, χωρίς να υιοθετείται, η «ποσοτική» λογική που επικαλείται το Υπουργείο Παιδείας προκειμένου να αναδειχθεί, με τα δικά του επιχειρήματα, η διαστρέβλωση της πραγματικότητας για το δήθεν «πλεονάζον προσωπικό».

Σύμφωνα με ένα αρχείο EXCEL που είδε το φως της δημοσιότητας, στο οποίο στηρίχτηκε η επεξεργασία του κυβερνητικού επιτελείου για να καταλήξει στον αριθμό των 1.765 υπαλλήλων των Πανεπιστημίων και ΤΕΙ που θα τεθούν σε διαθεσιμότητα¹⁴, στα ελληνικά ΑΕΙ υπηρετούν 12.314 μέλη διδακτικού και ερευνητικού προσωπικού (μέλη ΔΕΠ, ΕΕΔΙΠ/ΕΡΔΙΠ, μόνιμοι βοηθοί και επιστημονικοί συνεργάτες), εκ των οποίων 10.224 στα Πανεπιστήμια και 2.090 στα ΤΕΙ και 9.231 μέλη υποστηρικτικού προσωπικού (διοικητικοί υπάλληλοι μόνιμοι και ΙΔΑΧ, ΕΤΕΠ/ΕΤΠ, κλπ.), εκ των οποίων 7.254 στα Πανεπιστήμια και 1.977 στα ΤΕΙ. Με βάση τα παραπάνω, η αναλογία υποστηρικτικού: διδακτικού/ερευνητικού προσωπικού ανέρχεται σε 0,75:1 συνολικά και 0,71:1 για τα Πανεπιστήμια και 0,95:1 για τα ΤΕΙ, αντίστοιχα.

⁵ Middleton, S. (2006). The divided house in tertiary: The importance of service departments in positive academic outcomes. Paper presented at the Association for Tertiary Education Management Conference, Sydney, August 2006.

Διαθέσιμο: http://pandora.nla.gov.au/pan/10533/20061010-0000/www.temc.org.au/downloads/papers/TheDividedHouseinTertiary_MIDDLETON.pdf

⁶ Prebble, T., Hargreaves, H., Leach, L., Naidoo, Suddaby, G., Zepoke, N., (2005). The impact of student support services and academic development programmes on student outcomes in undergraduate tertiary study: A synthesis of the research. NZ Ministry of Education.

⁷ Graham, C. (2012). Transforming spaces and identities: the contributions of professional staff to learning spaces in higher education, *Journal of Higher Education Policy and Management*, 34 (4), pp. 437-452.

⁸ Bassnett, S. (2005). The importance of professional university administration: A perspective from a senior university manager. *Perspectives: Policy and Practice in Higher Education*, 9, pp. 98-102.

⁹ Welsh, J. & Metcalf, J. (2003). Administrative support for institutional effectiveness activities: responses to the 'new accountability', *Journal of Higher Education Policy and Management*, 25(2), pp. 183-193.

¹⁰ Szekeres, J. (2004). The Invisible Workers, *Journal of Higher Education Policy and Management*, 26(1), pp. 7-22.

¹¹ Whitchurch, C. (2008). Beyond administration and management: reconstructing the identities of professional staff in UK higher education, *Journal of Higher Education Policy and Management*, 30(4), pp. 375-386.

¹² Graham (2010). Hearing the voices of general staff: a Delphi study of the contributions of general staff to student outcomes, *Journal of Higher Education Policy and Management*, 32(3), pp. 213-223.

¹³ βλ. υπ' αριθμ. 113287/14-8-2013/ΙΒ έγγραφο του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων

¹⁴ Ρεπορτάζ του esos.gr με τίτλο «Η διαθεσιμότητα υπαλλήλων αφορά όλα τα Πανεπιστήμια και ΤΕΙ». Διαθέσιμο: <http://esos.gr/article/eidisis-tritovathmia-ekpaidefsi/diathesimothta-ypallilon-afora-ola-panepisthmia-tei>

Από τα επίσημα στατιστικά στοιχεία, οι εγγεγραμμένοι φοιτητές των Πανεπιστημίων και των ΤΕΙ της χώρας ανέρχονται σε 596.964 (οι 367.034 φοιτούν στα πανεπιστήμια και οι 229.930 στα ΤΕΙ), εκ των οποίων οι 303.026 είναι εγγεγραμμένοι πέραν των κανονικών εξαμήνων φοίτησης με βάση τα κριτήρια του Υπουργείου Παιδείας (Κάτσικας, 2013¹⁵). Από τα παραπάνω, προκύπτει ότι η αναλογία φοιτητών:μελών διδακτικών/ερευνητικών καθηκόντων για τα ελληνικά ΑΕΙ ανέρχεται σε 48:1 με βάση τους εγγεγραμμένους και 24:1 με βάση αυτούς που φοιτούν στα κανονικά εξάμηνα. Οι αναλογίες για Πανεπιστήμια και ΤΕΙ διαμορφώνονται σε 36:1 και 110:1, αντίστοιχα, για το σύνολο των εγγεγραμμένων φοιτητών και σε 17:1 και 58:1, αντίστοιχα, για αυτούς που φοιτούν στα κανονικά εξάμηνα. Οι αναλογίες αυτές, τουλάχιστον για ορισμένα πανεπιστήμια, αναμένεται να επιδεινωθούν δεδομένης της αύξησης των εισακτέων για το ακαδημαϊκό έτος 2013-2014.

Όσον αφορά στο υποστηρικτικό προσωπικό, τα δεδομένα διαμορφώνονται ως εξής:

- Για το σύνολο των εγγεγραμμένων φοιτητών στα Πανεπιστήμια και ΤΕΙ η αναλογία φοιτητών:μέλη υποστ. προσωπικού ανέρχεται σε 65:1.
- Για το σύνολο αυτών που φοιτούν στα κανονικά εξάμηνα στα Πανεπιστήμια και ΤΕΙ η αναλογία φοιτητών:μέλη υποστ. προσωπικού ανέρχεται σε 32:1.
- Για το σύνολο των εγγεγραμμένων φοιτητών στα Πανεπιστήμια η αναλογία φοιτητών:μέλη υποστ. προσωπικού ανέρχεται σε 51:1.
- Για το σύνολο αυτών που φοιτούν στα κανονικά εξάμηνα στα Πανεπιστήμια η αναλογία φοιτητών:μέλη υποστ. προσωπικού ανέρχεται σε 24:1.
- Για το σύνολο των εγγεγραμμένων φοιτητών στα ΤΕΙ η αναλογία φοιτητών:μέλη υποστ. προσωπικού ανέρχεται σε 116:1.
- Για το σύνολο αυτών που φοιτούν στα κανονικά εξάμηνα στα ΤΕΙ η αναλογία φοιτητών:μέλη υποστ. προσωπικού ανέρχεται σε 62:1.

Θα πρέπει δε να σημειωθεί ότι οι αναλογίες αυτές αφορούν μόνο στους προπτυχιακούς και όχι στους μεταπτυχιακούς φοιτητές και υποψήφιους διδάκτορες.

Ποια είναι η αντίστοιχη, λοιπόν, εικόνα της διεθνούς πραγματικότητας που επικαλείται (αόριστα πάντα) το Υπουργείο Παιδείας;

Με βάση τα στατιστικά στοιχεία της UK Higher Education Statistics Agency, στο Ηνωμένο Βασίλειο, για το ακαδημαϊκό έτος 2011-2012, ο αριθμός του διδακτικού/ερευνητικού προσωπικού ανήλθε σε 181.385 άτομα (πλήρους και μερικής απασχόλησης), ενώ του υποστηρικτικού προσωπικού σε 196.860 άτομα¹⁶. Δηλαδή, η αναλογία μελών υποστηρικτικού:διδακτικού/ερευνητικού προσωπικού ανέρχεται σε 1,1:1, ήτοι 45% περίπου υψηλότερη από αυτή των ελληνικών ΑΕΙ. Επίσης, ο συνολικός αριθμός των προπτυχιακών φοιτητών ανέρχεται σε 1.928.140 άτομα¹⁷. Με βάση τα δεδομένα αυτά, η αναλογία φοιτητών:μελών διδακτικών/ερευνητικών καθηκόντων ανέρχεται σε περίπου 11:1, ήτοι 2,5 έως 4,5 περίπου φορές χαμηλότερη (και συνεπώς καλύτερη) από αυτή των ελληνικών ΑΕΙ, και η αναλογία φοιτητών:μέλη υποστ. προσωπικού ανέρχεται σε 10:1, ήτοι 3,2 έως 6,5 φορές χαμηλότερη (και συνεπώς καλύτερη) από αυτή των ελληνικών ΑΕΙ.

Αντίστοιχη εικόνα σχηματίζεται από τη μελέτη των στοιχείων που αφορούν σε παγκοσμίου φήμης πανεπιστήμια, στα οποία στοχεύουν, υποτίθεται, οι «μεταρρυθμιστικές» προσπάθειες του

¹⁵ Κάτσικας, Χ. (2013). Από το Σεπτέμβριο: Διαγράφουν έναν στους τρεις φοιτητές, Εφημερίδα των Συντακτών 8/4/2013. Διαθέσιμο: <http://www.efsyn.gr/?p=38252>

¹⁶ Περιληπτικά και αναλυτικά στατιστικά στοιχεία είναι διαθέσιμα στη διεύθυνση: http://www.hesa.ac.uk/index.php?option=com_content&task=view&id=1898&Itemid=239

¹⁷ Περιληπτικά και αναλυτικά στατιστικά στοιχεία είναι διαθέσιμα στη διεύθυνση: http://www.hesa.ac.uk/index.php?option=com_content&task=view&id=1897&Itemid=239. Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι η HESA καταγράφει μέσα στο φοιτητικό πληθυσμό φοιτητές που είναι εγγεγραμμένοι σε αγγλικά πανεπιστήμια αλλά δεν φοιτούν στο Ηνωμένο Βασίλειο (μέσω συμφωνιών συνεργασίας/franchising), φοιτητές που φοιτούν σε προγράμματα «από απόσταση», κ.ά., όπως φαίνεται από τους ορισμούς που δίνονται στη διεύθυνση: <http://www.hesa.ac.uk/content/view/1902/#SRP>. Συνεπώς, οι αναλογούντες φοιτητές ανά διδακτικό και υποστηρικτικό προσωπικό στα πανεπιστήμια του Ηνωμένου Βασιλείου ενδέχεται να είναι ακόμη λιγότεροι.

Υπουργείου Παιδείας με τη συνδρομή μάλιστα ιθυνόντων νόων εξ Εσπερίας. Για παράδειγμα, το MIT, το 2013, απασχολεί 11.000 περίπου άτομα, εκ των οποίων 1.022 είναι διδακτικό προσωπικό¹⁸ με 4.503 προπτυχιακούς φοιτητές¹⁹. Η αναλογία προπτυχιακών φοιτητών:μελών διδακτικού προσωπικού ανέρχεται σε 5:1, περίπου. Το Stanford, το 2012, απασχολούσε 10.979 μέλη για την υποστήριξη του διδακτικού/ερευνητικού έργου²⁰. Ο συνολικός αριθμός των προπτυχιακών φοιτητών ανερχόταν σε 7.063²¹, δηλαδή 0,64 φοιτητές:μέλη υποστ. προσωπικού (δηλ. 38 έως 80 φορές χαμηλότερη από αυτή των ελληνικών Πανεπιστημίων!). Τα μέλη διδακτικού/ερευνητικού προσωπικού (“tenure-line”) ανέρχονταν σε 1.995²² και όπως αναφέρεται στην ιστοσελίδα του πανεπιστημίου, η αναλογία φοιτητών:μέλη διδακτικού/ερευνητικού προσωπικού ήταν 5:1²³. Το California Institute of Technology έχει 300 μέλη διδακτικού/ερευνητικού προσωπικού για 978 προπτυχιακούς φοιτητές, που διαμορφώνουν μια αναλογία φοιτητών:μελών διδακτικού προσωπικού 3:1 περίπου, ενώ ο συνολικός αριθμός των απασχολούμενων στο πανεπιστήμιο ανέρχεται σε 3.900 περίπου²⁴. Το Princeton έχει 5.264 προπτυχιακούς φοιτητές και απασχολεί 5.974 εργαζόμενους, εκ των οποίων 1.148 είναι μέλη διδακτικού/ερευνητικού προσωπικού (πλήρους και μερικής απασχόλησης), με αναλογία φοιτητών:μελών διδακτικού προσωπικού 6:1 περίπου²⁵.

Η σύγκριση των στοιχείων από την ελληνική και διεθνή πραγματικότητα προκαλούν ανάμεικτα συναισθήματα. Από τη μία πλευρά, γεννούν οργή για τον εμπαιγμό και την προσπάθεια παραπλάνησης της ακαδημαϊκής κοινότητας και της ελληνικής κοινωνίας από την ηγεσία του Υπουργείου Παιδείας με αναφορές σε «πλεονάζον προσωπικό» με βάση «διεθνείς πρακτικές» και θλίψη για την κατάσταση που βρίσκονται τα ελληνικά ΑΕΙ, με την ευθύνη των εκάστοτε κυβερνήσεων. Από την άλλη πλευρά, ωστόσο, δημιουργούν κι ένα αίσθημα περηφάνιας, γιατί με πενιχρούς προϋπολογισμούς και δαπάνες Ε&Α, απaráδεκτη υποστελέχωση, ελλιπείς υποδομές, εξαθλιωμένο μισθολογικά προσωπικό, το ΕΜΠ και άλλα ελληνικά ΑΕΙ, καθώς και μεμονωμένες ελληνικές ερευνητικές ομάδες επιτυγχάνουν σημαντικές διεθνείς διακρίσεις. Ανεξάρτητα, πάντως, από τα όποια συναισθήματα, οι ποσοτικοί δείκτες, τους οποίους συχνά (αλλά πάντα αόριστα) επικαλείται η εκάστοτε ηγεσία του Υπουργείου Παιδείας για να λαιδορήσει τα Πανεπιστήμια και τα ΤΕΙ, αποδεικνύουν ότι τα ελληνικά ΑΕΙ λειτουργούν, σήμερα, όχι απλά με πολύ χειρότερους όρους από αυτά της αλλοδαπής αλλά σε οριακές συνθήκες ως προς το σκοπό που καλούνται να επιτελέσουν. Κι αυτό επιτυγχάνεται χάρη στο μεράκι, στο φιλότιμο, στην αυταπάρνηση του διδακτικού, ερευνητικού και υποστηρικτικού προσωπικού των Ιδρυμάτων.

Οποιαδήποτε διαθεσιμότητα-απόλυση υποστηρικτικού προσωπικού θα λειτουργήσει ως εκρηκτικός μηχανισμός που θα κατεδαφίσει ότι έχει μείνει όρθιο στα ελληνικά ΑΕΙ τα τρία τελευταία χρόνια των Μνημονίων. Οι συνέπειες δεν θα πλήξουν μόνο τα Ιδρύματα αλλά και τη σκληρά δοκιμαζόμενη ελληνική κοινωνία, καθώς τα ΑΕΙ θα αδυνατούν αντικειμενικά να λειτουργήσουν. Πολλές ηγεσίες του Υπουργείου Παιδείας τα τελευταία χρόνια υπονομεύουν, συστηματικά και σταθερά, το δημόσιο Πανεπιστήμιο (πάντα φυσικά με την επίκληση της «μεταρρύθμισης»). Η σημερινή πολιτική ηγεσία του Υπουργείου Παιδείας, ωστόσο, υλοποιώντας απαρέγκλιτα τα προστάγματα της μνημονιακής πολιτικής θα μείνει στην Ιστορία ως αυτή που έβαλε την οριστική ταφόπλακα στη δημόσια και δωρεάν τριτοβάθμια εκπαίδευση.

29.08.2013

¹⁸ MIT Facts 2013, Faculty and Staff. Διαθέσιμο: <http://web.mit.edu/facts/faculty.html>

¹⁹ MIT Facts 2013, MIT at a Glance. Διαθέσιμο: <http://web.mit.edu/facts/faqs.html>

²⁰ Stanford, Stanford Facts: Administration. Διαθέσιμο: <http://facts.stanford.edu/administration/>

²¹ Stanford, Stanford University Common Data Set 2012-2013. Διαθέσιμο: <http://ucomm.stanford.edu/cds/2012>

²² Stanford, Stanford Facts: Research. Διαθέσιμο: <http://facts.stanford.edu/research/faculty>

²³ Stanford, Stanford Facts: Academics. Διαθέσιμο: <http://facts.stanford.edu/academics/undergraduate>

²⁴ California Institute of Technology, At a glance. Διεύθυνση: <http://www.caltech.edu/content/glance>

²⁵ Princeton University, Profile 2012-2013. Διεύθυνση: <http://www.princeton.edu/pub/profile/PU-profile-2012-13.pdf>